

Kommundelarna de tre södra "Ässen" Södergården, Skälsätra, Sofieberg

från uråldrig mark - lantlig idyll till välordnade villasamhällen

Vi trampar omkring på en uråldrig mark.

Ovanpå lager på lager av sediment och ändmoräner. Födslovändorna har varit många sedan det moderna Tyresö tog sin nuvarande moderna form. De cirka **två miljarder** år som gått med omväxlande vulkanutbrott och istider, har självklart också satt sina spår inom *Södergården, Skälsätra* och *Sofiebergsområdet*. Här har vi bergen och sjöarnas (Dreviken - Långsjön Gudöa och Bansjön) historia.

Åtskilliga miljoner generationer före oss har arbetat och fört utvecklingen framåt. På **1500-1600-talen** hade bönderna i Tyresö inte så lätt att försörja sig på höga berg och alltför många kärr. De bästa ängsmarkerna hade bönderna vid Kumla och Näsby invid Dreviken.

Södergården - varifrån namnet?

Jag stämde träff med *Margit Daniellsson*, som bor på Måndalsvägen. En välkänd profil, en riktig "pärla", som alla, som förr handlade i Konsum Alléplan känner till.

Margits farföräldrar, snickaren *Anders Petter* och *Josefina Magnusson* köpte 1912 gården, som just hette Södergården, och drev den som lantbruk med 6 kor, 2 hästar, några höns och grisar. Ägorerna hade tidigare hört till Kumla gård. Som så många andra bönder drygade man ut sin livnäring med en tvättinrättning. Margits föräldrar *Ester* och *Axel Magnusson* köpte mark av Axels far till eget hus.

Ester födde först fyra döttrar, så när gossebarnet Allan föddes 1930, då skrattade Ester av glädje.

Södergårdsborna blir fler

Gården såldes senare 1933 till en skogvaktare Svensson från Småland som i sin tur styckade upp och sålde av marken. Det blev mest sommarstugor som uppfördes, som till stor del befolkades av idel ädel spårvägare. Bra bussförbindelser, Vendelsö 1, som trafikerade Stockholm - Vendelsö, gjorde att de som trivdes bra byggde sig ett permanent boende. Och nära till skolan och affären hade man. När Margit började i Kumla skola 1933 fick hon 6 klasskamrater.

I det numera utbyggda huset, Södergårdens kiosk och restaurang, fanns på trettioalet en livsmedelsaffär, sedan kom Söderkvists café. En tid ägdes caféet av jazzsaxofonisten *Lasse Gullins* familj. Det fanns också ett par år en kiosk vid Södergårdens busshållplats, och när affären lades ner drev man kioskverksamheten i ovannämnda hus.

På 1940-talet kom Lundins livsmedelsbutik, som låg mitt emot busshållplatsen. Cykelaffären på Vendelsövägen var förr en fiskaf-

fär. Så de södergårdsbor som vill kosta på sig att äta gott har ju nära till bl a Södergårdsrestaurangen, som nyligen blev rankad som den tredje bästa tyresörestaurangen. Tacka *Aage* och *Eva Rimeslåtten* för det. De köpte fastigheten år 1975 och har successivt byggt ut restaurangen och utvecklat den till vad den är idag. Numera sköts den av de två sönerna *Lars* och *Kristian* samt dottern *Åse*.

Attraktiva grönområden

Södergårdsborna vandrar och kör bil på våra förfäders jord. Inälvsisarna har satt sina spår.

Måndalshöjden t ex, som tillhör ett av de grönområden som Tyresö kommun köpt in av Fortifikationsförvaltningen. Inte bara södergårdsborna promenerar hit för att kanske njuta av sjöutsikten över Långsjön. Hit kommer också förskole- och grundskolebarn på utflykter.

På min egen utflykt passerar jag ett äldreboende för ca 5 handikappade s k Lindevillan.

På Södergårdsängen brukar några södergårdsbor ordna med valborgsmässoeld, vilket ska bli en tradition, som man vill fortsätta med.

Södergårdsområdet har väckts ur sin törnrosasömn och blivit ett modernt villasamhälle, och södergårdsborna har vuxit i antal till drygt 1.683 invånare.

Skälsåtra det nya villaområdet

På 20 - 50-talen dominerades bebyggelsen i Hanviken och Kumla, alltså i dagens Trollbäcken, i första skedet av sommarstugor, senare av villor.

Men för några år sedan blev Skälsåtra det nya villaområdet och fortfarande ser man nya villor uppföras. Inte bara villor utan också flera hus för bostadsrätter.

Just nu byggs det villor i en rasande fart på Lavendelvägen.

Promenerar man runt i Skälsåtra slås man av historiens vingslag. Här i den bergrika delen, bl a Vidablicksområdet, har vulkaner och inälvsisen satt sina djupa spår.

Men i området vid Långsjövägen, Långsjödal finns en ängsmark. Hit kom 1936 handelsträdgårdsmästare Lind. Han odlade grönsaker, som sallad, kål morötter och purjolök. Skördarna fraktades in till Stockholm till Klaratorget för försäljning till butiker. Både hustrun och döttrarna Eva och Dagny arbetade i trädgården. Lind hade också kor, hästar, höns och grisar, som sommargästernas barn gärna ville se och hälsa på. Nu är ängen bebyggd med vackra villor.

Fornlämningar, gravsättningar?

Linds dotter Dagny Minell berättar att här var rena lantliga idyllen med orörd mark och få vägar. Själv hjälpte hon sin far att röja mark för att få en framkomlig stig. När hennes far började plöja jorden fann de stensättningar. Ett stenkummel av tiotal ofantligt stora stenar, och under dessa fann man stengångar lagda med flata stenar.

Minas och Pelles torp Långsjödal. Foto: Berit Brandinge

Hennes mor var intresserad men fadern tyckte inte man skulle rapportera detta.

Ett fåtal grannar bodde här. Flera original som *Hönspelle* (*Robert Pettersson*), som födde upp höns och styckade upp sin mark och sålde till hugade spekulanter som ville ha en egen sommarstuga.

I en annan äldre fastighet bodde *Sven*, och *Sonja Gustavsson*. Sonjas far *Gustav Nilsson* hade byggt huset. *Sven* var på 30-40-talet kassör för centralsjukkasen. Till Kumla skola, (den gamla gula träbyggnaden) vandrade kumlaborna på viss kvällstid för att betala in sin avgift. När *Sven* blev kommunalkamrer i kommunen övertog *Sonja* kassörjobbet. *Sven* var en försynt man, som i många år ansvarade för Tyresö kommuns budget som ekonomichef. Som pensionär var han aktiv i Tyresö PRO, (Pensionärernas riksorganisation) som kassör i 12 år. Själv träffade jag *Sven* på äldreboendet Ängsgården, där han bodde de sista åren. Vi talade om gamla tider. *Sven* var född 1905 och har nu slutat sina dagar.

Mitt ibland de nya villorna ligger några torp, som ser ut att ha många år på nacken, men tyvärr är det så gott som omöjligt att få fram hur ålderstigna de kan vara. Det timrade torpet som ligger i korsningen av Skälsåtravägen/Torparvägen ägdes av sjukhusprästen vid Södersjukhuset *Torne Tirén*, en underbart fin och generös människa, som var de utslagnas vän och som gärna spelade på

sin fiol till tröst och glädje för sina vänner.

Köket har en gammal eldstad. Man sa Skälsåtratorpet, men vi kallade den för präststugan. Den bebos nu av ett barnbarn till *Torne Tirén*. Troligtvis är torpet från slutet av 1700-talet, tror *Dagny*.

Torpet Långsjödal

Lyckligtvis fick jag kontakt med *Ingrid Viking*, sommargäst och granne med *Axel* och *Vilhelmina Pettersson*. Deras torp med furstukvist, kök, kammare och rum ligger alldeles vid Långsjön. Långsjöpelle och *Mina*, som de kallades, var ett gästvänligt par. När *Ingrid* och hennes bror, som barn på trettioalet på vårvintern gått den långa vägen från busshållplatsen, gick de först in till *Mina* och *Pelles* kök, där vedspisen värmdes så gott. Alltid vankades det saft och bullar och roliga historier tills föräldrarna värmt upp familjens egen stuga.

Hur livnärde sig torparparet? *Pelle* var en duktig snickare och fiskare. I en litet stall huserade kon. *Mina* måste sitta vid dikesrenen och läsa för kon för att hon skulle ge mjölk. Senare köpte man en ko av *Linds* som hette *Sara*, som mjölkade bättre. De satte potatis och bärbuskar av olika slag. Speciellt tyckte *lilla Ingrid* att krusbären var så goda. *Mina* och *Pelle* hade en son *Erik*, som senare övertog torpet efter föräldrarna. Allas vår *PostOlle* (*Hedin*), var ofta en sedd gäst hos *Pelle* och *Mina*.

Solsäter, Kulturella folkdansgillet's klubbstuga. foto: Hasse Saxinger

Solsäter - Gillestugan vid Långsjön

Visste du att det mest bevarade sportstugeområdet från 1920-50-talen i Stockholmstrakten är Skälsätra. De första husen byggdes av Kulturella Folkdansgillet, som köpt in en stor tomt vid Långsjön redan 1916. Platsen gavs namnet *Solsäter*.

1920-22 tillkom Gillestugan, som användes för föreningens sammankomster. Det tvåvånga timmerhuset är uppförd i allmogero-mantisk villastil med tätspröjsade fönster och tegelklätt sadeltak. Den ligger på Långsjövägen 63. Det är bra att veta om du vill besöka deras midsommar- eller höstfest. Förr i världen ordnade man på hösten med Långsjösimmningar. En tävling på 40-50-talet för ungdomarna. Men i slutet av 50-talet då Långsjöns vatten blev förorenat pga reningsverket upphörde simningarna. När reningsverket togs bort och pumpstationen kom på plats blev vattnet friskt igen. År 1923 köpte en grupp av gillet's medlemmar som bildat föreningen Soltäpporna in ett område kring Mörtstigen och uppförde där ett antal sportstugor, varav tre i allmogero-mantisk stil.

Vid Mörtstigen ligger också själva festplatsen.

Önskemål om busslinje

Det som skälsätraborna saknar är allmänna kommunikationer. Planerarna har inte tänkt på att anpassa vägarna för större bus-sar. Men det skulle ju gå att använda minibussar, som trafikerar Trollbäckens och Tyresö centrum.

Någonting för skälsätraborna att tillsammans med föreningens trafikkommité arbeta för. Skälsätraborna blir bara fler och fler. Idag är de till antalet 1321 **invånare**.

Sofieberg - Näsby

Näsby ägor låg vid nuvarande Lindevägen i södra delen av Trollbäcken invid Gudöån.

När man året 1974 grävde ut området för att ge plats åt ett radhusområde, fann man ett gravfält bestående av 20 högar och stensättningar, som daterades till perioden 600 - 800 efter Kristus, dvs vendeltiden, alltså i slutet av järnåldern. De döda, som hade bränts enligt hednisk sedvänja, var till största delen kvinnor. De fynd, som gjordes dominerades av

kvinnliga smycken, som spännen och hängen i brons, samt pärlor i mängder, bl a glas och guldfolie. Vägen, Lindevägen har uppkallats efter bonden Linde, som hade ett jordbruk här.

Tyresösmycket från järnåldern

Idag kan du köpa tyresösmycket, ett vackert hängsmycke i blåstrat silver, identiskt med spännet, som fyndades vid Näsby gravfält. Silversmeden *Anita Engqvist* har tillverkat det.

Smycket försäljes genom butiken Ja-Ja i Trollbäckens centrum.

På Sofiebergs ängsmark

ligger många fina villor, flera med utsikt över Drevviken och Gudö å. Ett fint idylliskt område, men just nu sitter några representanter från Sofieberg i föreningens trafik- och kommunikationskommité och diskuterar sina önskemål om förbättrad trafikmiljö.

En säker miljö är viktigt. För här i Sofieberg bor det inte mindre än **1852 invånare**.

Berit Brandinge

(källa: Tyresö Kulturhistoriska miljöer)